

آستان نیایش

بر آستان نیایش (دعا و نیایش در ادبیات منظوم فارسی و تطبیق
بن مایه های آن با ادعیه ی ماثوره شیعه برپایه صحیفه سجادیه)

مؤلف :

فردین سیفی زاده اندیلی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

سنجش

انتشارات

سرشناسه	: سیفی زاده اندبیلی، فردین، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: بر آستان نیایش (دعا و نیایش در ادبیات منظوم فارسی و تطبیق بن مایه های آن با ادعیهی ماثوره شیعه بویژه صحیفه سجاده) / مؤلف فردین سیفی زاده اندبیلی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات راه دکتري: سنجش و دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات فیزیکی	: ۱۵۶ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۹-۹۹۰-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: شابک
موضوع	: علی بن حسین (ع) / امام چهارم، ۳۸ - ۹۴ ق. صحیفه سجاده -- نقد و تفسیر
موضوع	: Ali ibn Hosayn, Imam IV. Sahifeh Sajjadih. Cismism and interpretation
موضوع	: دعا در ادبیات
موضوع	: Prayer in literature
رده بندی کنگره	: PIR ۴۰۵۳ / ۵۷
رده بندی دیویی	: ۰۰۸۳۱ / ۱۶۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۷۴۵۹۹

عنوان: بر آستان نیایش (دعا و نیایش در ادبیات منظوم فارسی و تطبیق بن مایه های آن با ادعیهی ماثوره شیعه بویژه صحیفه سجاده)

مؤلف: فردین سیفی زاده اندبیلی

ناشر: انتشارات سنجش و دانش

تیرت چاپ: اول ۱۳۹۸

صفحه آرایي: مهدیه مخبري

تأراخ جلد: مهتاب دوستي

تأطر: نسرين خاني

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

«کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است»

بهاء: ۳۰۰۰۰ ریال

چاپ و نشر: تهران، ملارد، مارلیک، بلوار هفت تیر، مجتمع تجاری اداری امیر، آکادمی تخصصی دکتری تلفن تماس: ۰۲۱-۶۵۱۴۰۰۲۷

لروشگاه: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، پلاک ۱۲۶، وب سایت: www.sanjesh.ir پست الکترونیک: ketab.sanjesh@gmail.com

پیشگفتار

یکی از ارکان اعتقاد بشر، موضوع دعا و نیایش است که در طول زمان همراه بشر بوده است. جریان نیایش و دعا در طول تاریخ از زندگی و افکار آدمی قطع نشده است و انسان همیشه در راه برقراری دوستی با خداوند و مخلوق و دوست‌دار حق بوده است. انسان در ارتباط با دعا، تصویری از یک خدای مهربان و رئوف دارد که می‌تواند با وی به مناجات بپردازد و تفکرات و اندیشه‌های خود را نزد وی آشکار سازد. در این میان شاعران بزرگ ادب فارسی نیز در اشعار خود به مناجات و نیایش با معبود هستی پرداخته‌اند و در نظم اندیشه‌ها و تفکرات خود، گنجینه‌ای عظیم از معنویت را عرضه داشته‌اند. تجلی دعا و نیایش در متون دینی و ادبی به عنوان خالصانه‌ترین و زلال‌ترین خواهش‌ها و تمنیات بشری، بن‌مایه‌های مشترکی را رقم زده است که در جای‌جای بیشتر متون ادبی نقش بسته، به‌طوری که بخش ثابتی به‌عنوان تحمیدیه و مناجات را به‌خود اختصاص داده است. نگاهی گذرا به پیشینه مکتوب شعر فارسی و آثار ماندگاری که کتب معنوی و هویت فرهنگی ملت ما را رقم زده‌اند، در می‌یابیم که مفاهیم کلیدی مطرح شده در این گونه آثار متأثر از آموزه‌های قرآنی و برگرفته از معارف ناب و اصیل اسلامی است. قرآن کریم، نهج البلاغه، نهج الفصاحه، صحیفه سجادیه، کلمات قصار، ادعیه بانور و احادیثی که از حضرات معصومین علیهم‌السلام دیرباز در اختیار ماست، در هر مقطع تاریخی، نظر اندیشمندان متفکران را در حوزه دین، فرهنگ، حکم و اخلاق و عرفان به‌جانب خود معطوف داشته‌اند و چهره‌های شاخص شعر فارسی از این منابع متین و متقن در آفرینش آثار خود بهره جسته‌اند. تاریخ ادبیات فارسی به‌ریره شعر فارسی، نشان می‌دهد که شاعران بزرگ و مفاخر ادبی ما همواره در جهت گسترش معارف الهی و تعالیم دین‌مسن، ملام کوشیده‌اند، در پیشینه ادبی ما شاعران عمدتاً خود حافظ قرآن و آشنا به علوم دینی بوده‌اند و همواره مسائل معنوی، اخلاقی و دینی در آثارشان موج می‌زند. از شاهنامه گرفته که به‌ظاهر یک اثر حماسی و اساطیری است و روح توحید و ستایش یزدان در آن فراوان است تا آثار سعدی که معلم اخلاق است و نیز اندیشه مولانا که گنجینه معارف الهی، از دیدگاه کلی می‌توان گفت که دعا و نیایش با تاریخ شکل گرفته است، نیایش‌ها و تحمیدیه‌های منظوم فارسی هر کدام نمونه‌های سرشار از عرفان و معارف اسلامی و ادب، احترام، تواضع، خشوع و بندگی نسبت به آفریدگار تواناست که یا به‌صورت ترجمه آیات قرآن است و یا بهره‌گیری از معنای غنی آنها و نیز مناجات‌های پیشوایان بزرگ اسلام است. در معارف شیعی بیش از سایر ادیان و مذاهب الهی به لحاظ محتوا و چه از لحاظ حجم، به دعا و نیایش توجه بسیاری شده است. منابع غنی و متعالی جهان صحیفه سجادیه از امام چهارم یکی از بارزترین کتب دینی و فرهنگی تشیع در زمینه دعا و نیایش محسوب می‌شود

و از منابع مهم در ترویج معارف متعالی اسلام در قالب نیایش‌های عمیق است و بقای حیات معنادار انسانی و کارکردهای تربیتی، اجتماعی، انسان‌دوستانه و... آن‌را به‌عینه می‌توان در عنصر دعا و نیایش مشاهده کرد. مجموعه حاضر با هدف پرداختن به این موضوع، در چهار فصل تهیه شده است؛ فصل اول به کلیات اختصاص دارد، فصل دوم مبانی نظری و تعاریف و اصطلاحات است که در آن به مباحث مقدماتی و تعاریفی از دعا، مناجات و نیایش و مختصری از احوال شاعران مورد نظر، پرداخته شده است. فصل سوم بررسی تطبیقی دعا و مناجات در ادعیه مأثوره شیعیان به‌ویژه صحیفه سجادیه و مفاتیح‌الجنان است، ملاک انتخاب شاعران در این مجموعه بر مبنای برگزیدن شعران طراز اول شعر فارسی بوده است و چون این شعرا بیشتر در حوزه سبک خراسانی و عراقی قرار دارند، برای هم‌افزایی اشعار افرادی چون فردوسی، سنایی، نظامی، عطار، سعدی، مولانا، حافظ و صائب تبریزی در این مجموعه مدنظر قرار گرفته است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول	۱
کلیات	۱
فصل دوم	۴
مبانی و مفاهیم نظری	۴
درآمد	۵
نیایش	۷
نیایش در ایران باستان	۷
نیایش در ادیان آسمانی	۱۰
نیایش در اسلام	۱۲
دعا	۱۸
مناجات	۲۱
آداب و اهداف دعا و نیایش	۲۳
ذکر خدا را گفتن	۲۳
دعای کلی برای عامه مردم	۲۴
یاد خدا و ستایش او	۲۵
ادعیه مأثوره شیعه	۲۵
صحیفه سجاده	۲۹
مفاتیح الجنان	۳۰
فصل سوم	۳۱
بررسی تطبیقی دعا و مناجات	۳۱
در ادعیه مأثوره شیعه با تکیه بر صحیفه سجاده و آثار برگزیده شاعران فارسی	۳۱
نیایش در شعر و ادب فارسی	۳۲
حمد و ستایش خداوند	۳۷

۴۶	پرستش
۵۴	طلب و درخواست
۶۰	اقرار به گناه
۶۷	قرب و وسایل حق
۷۴	شفاعت
۷۸	شکر
۸۲	اسماء پر کراز ذات مقدس
۸۴	خدا/الله
۸۹	رحمن رحیم
۹۳	توسل به ائمه اطهار علیهم السلام
۹۶	درخواست پوشش گناهان
۹۹	طلب بهشت
۱۰۱	طلب رزق
۱۰۵	مقایسه نوه‌های نیایش در صحیفه سجاده یا نگاه اجمالی با مناجات شاعران برگزیده فارسی
۱۰۵	توکل و استغاثه
۱۱۴	ابراز بندگی
۱۲۲	فضل الهی
۱۲۹	محبت الهی
۱۳۷	خدمت به خلق خدا و نعدوستی
۱۴۴	ترک هوا و نفس
۱۵۲	فهرست منابع

مسئله اصلی این تحقیق بررسی دعا و نیایش در ادبیات منظوم فارسی با تکیه بر آثار برجسته شعری آن است تا معانی، مفاهیم و درون مایه‌های مشترک آن را با ادعیه شیعه به‌ویژه صحیفه سجاده مورد تحلیل و واکاوی قرار دهیم و با بررسی تطبیقی نیایش‌های منظوم ادب فارسی با مناجات‌های موجود در متون شیعی از جمله صحیفه سجاده، اصول و نظام تربیتی - اخلاقی دعا و نیایش در آن‌ها از زوایای مختلف مورد کنکاش و واکاوی قرار گیرد.

• درون مایه‌های مشترک نیایش‌ها و مفاهیم کلیدی مطرح شده در ادعیه شیعه خصوصاً صحیفه سجاده و آثار منظوم شاعران کدام است؟

- اصول و نظام تربیتی - اخلاقی حاکم بر نیایش‌های منظوم شاعران و ادعیه شیعه چگونه است؟
- شباهت‌های فراوانی در مضامین دعا و نیایش منظومه‌های فارسی با دعاهای مذکور در منابع شیعه وجود دارد.
- در نیایش‌های منظوم فارسی و ادعیه مأثوره شیعه اصول تربیتی و اخلاقی مبتنی بر معرفت و ایمان و عشق و وفا است.
- کتب

در رابطه با کتاب‌هایی که در زمینه دعا و نیایش نقش داشته‌اند می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

کتاب «نوری بر آسمان کن» (مجموعه کامل نیایش‌های مولانا در مثنوی معنوی) از ایرج شهبازی و محسن شعبانی (۱۳۷۷) که در آن نویسنده به بیان مجموعه نیایش‌های مولانا در مثنوی پرداخته است و به ترسیم گفت‌وگو و عاشقانه شاعر با معبود می‌پردازد؛ مناجات و دعا در شعر فارسی از احمد احمدی بیرجندی (۱۳۸۹) نویسنده در این اثر، اشعاری را درباره مدایح حضرت فاطمه (ع) ارائه کرده است و نیز اشعاری از چند تن از شاعران دیگر در حوزه دعا و نیایش نیز بررسی کرده است. کتاب نقش دعا در کاهش اضطراب دیدگاه اسلام از طاهره علی‌عسگری (۱۳۹۴) که نویسنده به نقش دعا و اثر آن در روان انسان پرداخته است. کتاب مفاتیح الحوائج از سیدرضا موسی کاظمی (۱۳۸۳) که شامل ۷۵ ادعیه قرآنی است و نقش دعا در زندگی انسان شرح داده است. کتاب نقش دعا و زیارت در بهداشت روانی از محمد مظفری (۱۳۹۴) ارائه کرده است که زیارت و دعا دو شیوه متداول مذهبی‌اند و می‌توانند آثار روان‌شناختی خود را بر روی فرد جا بگذارد. کتاب نقش دعا در زندگی از اعظم بحرانی (۱۳۸۷) نیز به آداب و رسوم مسلمانان،

ادعیه و اوراد و... پرداخته است. کتاب نقش دعا در زندگی اجتماعی از عبدالله امیدی فرد (۱۳۸۶) به نقش دعا پرداخته است.

• مقالات

درباره مقالاتی که در ارتباط با دعا نشر شده است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مقاله نیایش‌های آیینی در شعر فارسی با تکیه بر تحمیدیه‌های پنج‌تن از شاعران ادب فارسی از مسعود خردمندپور (۱۳۹۲) فصلنامه تحقیقات تمثیلی در ادب فارسی که این مقاله بر آن است تا نیایش‌های آیینی را به عنوان یکی از زیرگونه‌های شعر غنایی مورد کندوکاو قرار دهد؛ مقاله شهید دعا در اشعار حافظ از ایوب هاشمی (۱۳۸۹) فصلنامه عرفان اسلامی، که در آن نویسنده اشعار حافظ را به دلیل استفاده از «سامینی در حیطه دعا مورد بررسی قرار داده است؛ مقاله نیایش در اندیشه مولوی از قربان علمی (۱۳۸۸)؛ فصلنامه پژوهش‌نامه عرفان که در این مقاله که مواد آن به شیوه توصیفی و تحلیلی از آثار مولوی استخراج شده است.

• پایان‌نامه و رساله

پایان‌نامه غزل نیایش در دیوان شمس از سید حسین وحید عرب (۱۳۹۱)؛ که به بررسی و تحلیل شیوه‌های نیایش در غزلیات مولانا پرداخته است، پایان‌نامه دعا در شاهنامه از معصومه مشفق (۱۳۹۰)؛ که به تحلیل جلوه‌های دعا در شاهنامه پرداخته است؛ پایان‌نامه مناجات در نظم فارسی (تا قرن هشتم هجری) از مهدی ملک‌ثابت (۱۳۷۵)؛ که به بررسی نیایش و دعا در اشعار شاعران تا قرن هشتم پرداخته است.

هدف اصلی این مجموعه، تحلیل و بررسی دعا و نیایش در شعر فارسی و تطبیق همانندیه‌های آن با ادعیه شیعه به ویژه صحیفه سجادیه و تبیین درون‌مایه‌های این آثار در یک مذهب است تا بتوان بهره‌گیری از اشتراکات دینی و معنوی آن‌ها در ادبیات پرداخت.

کنکاش در دعاها و مناجات‌های ادبیات فارسی، می‌تواند این فرصت را برای خوانندگان فراهم آورد تا این متون را به صورت بهتری بشناسند. از سویی دیگر شناخت شباهت‌های میان این منظومه‌های ادبی با ادعیه شیعی به شناخت خوانندگان از اصالت منابع شیعه کمک خواهد نمود، لذا مجموعه در این عرصه ضروری است.